

Aleksandra Szulc*
Biblioteka Uniwersytecka
Poznań

**DZIAŁANIA BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ W POZNANIU
NA RZECZ UŻYTKOWNIKÓW NIEPEŁNOSPRAWNYCH.
LIKWIDOWANIE BARIER**
[POZNAŃ UNIVERSITY LIBRARY'S INITIATIVES FOR DISABLED USERS.
REMOVING BARRIERS]

Abstrakt: Przedstawiono starania Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu podejmowane z myślą o wszystkich użytkownikach w celu umożliwienia równego dostępu do zasobów biblioteki i źródeł informacji. Zaprezentowano informację o realizacji zadań na rzecz osób niepełnosprawnych, w tym o pracach nad przystosowaniem 19. wiecznego gmachu Biblioteki, stworzeniem stanowisk dla osób niedowidzących, niedosłyszących oraz niepełnosprawnych ruchowo. Zasygnalizowano napotymane trudności związane z realizacją niektórych projektów.

BARIERY – BIBLIOTEKA AKADEMICKA – POZNAŃ – UŻYTKOWNICY NIEPEŁNOSPRAWNI – WARSZAWA

Abstract: The author describes efforts made by Poznań University Library to ensure equal access to library resources and sources of information and reports on a few accomplished tasks undertaken to facilitate this access for disabled people, including the adaptation of the 19th century library building as well as the creation of work places for visually, hearing and physically impaired users. Furthermore, some difficulties that have been encountered while accomplishing these tasks are described.

ACADEMIC LIBRARY – BARRIERS – DISABLED USERS – POZNAŃ – WARSAW

*

* *

Wprowadzenie

Współczesny świat propagujący idee tolerancji, równouprawnienia, świat oparty na nauce i wiedzy stawia przed instytucjami takimi jak biblioteki wiele wyzwań: „Chcąc żyć między ludźmi, trzeba więc zaakceptować każdego człowieka takim, jaki jest w jego indywidualności.” [Artur Schopenhauer].

* Mgr ALEKSANDRA SZULC, stanowisko do spraw programów specjalnych i promocji w Oddziale Prac Naukowych Wydawniczych i Dydaktycznych Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu; odpowiedzialna za kontakty z użytkownikami niepełnosprawnymi; archeolog, historyk. Dwie najważniejsze publikacje: (2004) *Dokumenty życia społecznego – sprawozdanie ze spotkania środowiska bibliotekarzy*; współautorka artykułów o działalności Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu do „Panoramy Wielkopolskiej Kultury”. Przygotowuje i opracowuje materiały do wniosków grantowych, w celu pozyskania środków finansowych dla BU. Adres elektr.: olafra@amu.edu.pl

Karta Osób Niepełnosprawnych przyjęta przez Sejm w 1997 r. wyraźnie mówi, że osoby niepełnosprawne mają prawo do życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych, w tym między innymi dostępu do urzędów i budynków użyteczności publicznej jak i do informacji i komunikacji międzyludzkiej.

Prawo do informacji dla osób niepełnosprawnych jest ważne ze względu na to, że istnieje wśród tej grupy niepełnosprawność czytelnicza, która cechuje się niezdolnością do korzystania z tradycyjnych książek czarnodrukowych. I tak z wyżej wymienionych tekstów czarnodrukowych nie mogą korzystać osoby niewidome i słabo widzące. Osoby głuche od urodzenia, których językiem macierzystym jest język migowy, nie są w stanie opanować struktur języka polskiego. Konsekwencją tego jest niemożność czytania ze zrozumieniem zwykłych tekstów. Osoby z dysfunkcją ruchu napotykaają na bariery architektoniczne [Zielak 2005, s. 23–24].

Jeszcze kilkanaście lat temu sprawa obsługi czytelników niepełnosprawnych rzadko pojawiała się w odniesieniu do bibliotek akademickich. Jednak idea tworzenia społeczeństwa otwartego dla wszystkich, bez względu na indywidualne ograniczenia, sprawiła że problemy tych osób zostały zauważone również na uczelniach wyższych. [Dziak 2004, dok. elektr.] Badania wykazały, że udział osób z poszczególnymi niepełnosprawnościami w polskich uczelniach wyższych jest następujący: największą grupę stanowią osoby z dysfunkcją narządów ruchu, następnie niewidomi i niedowidzący. Na ostatnim miejscu znajdują się studenci niesłyszący i niedosłyszący [Fedorowicz 2005, s. 72].

Osoby z dysfunkcjami fizycznymi mają takie samo prawo do kształcenia się na poziomie wyższym jak osoby zdrowe. Nie można zapomnieć, że biblioteka szkoły wyższej jest także warsztatem pracy naukowej dla pracowników uczelni oraz użytkowników spoza środowiska akademickiego, wśród których obok osób z dysfunkcjami są osoby starsze, o których także trzeba pamiętać rozwiązując na przykład problemy architektoniczne budynku.

Przynależność do społeczności akademickiej daje możliwość pełniejszego rozwoju osobowości, zdobywania nowych umiejętności, zainteresowań, stymuluje do współzawodnictwa. Zdobyta wiedza zwiększa szanse na samodzielne, aktywne i satysfakcjonujące życie zawodowe oraz wyższy jego standard. Człowiek wykształcony lepiej radzi sobie w życiu społecznym i potrafi bronić swoich praw. Często jednak dostęp do wiedzy tak oczywisty dla osób zdrowych, dla osób niepełnosprawnych jest niemożliwy. Bariery natury architektonicznej, instytucjonalnej jak i psychologiczne uniemożliwiają między innymi korzystanie ze zgromadzonych w bibliotece zasobów informacji. Tylko pokonanie tych trudności może doprowadzić do zwiększenia aktywności i udziału osób niepełnosprawnych we współczesnym społeczeństwie.

W chwili obecnej najbardziej znane w środowisku akademickim są działania Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie proces „otwierania” na potrzeby osób niepełnosprawnych trwa od początku lat dziewięćdziesiątych. W 1999 r. został zatwierdzony przez władze rektorskie dokument programu „Uniwersytet dla wszystkich” określający kierunki systematycznych i długofalowych działań zmierzających do likwidacji szeroko pojętych barier w dostępie do oferty Uczelni [Program „Uniwersytet dla Wszystkich” 2007, dok. elektr.].

Dzięki takim działaniom Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego jest najlepiej przygotowaną do obsługi czytelników niepełnosprawnych, zarówno od strony udogodnień architektonicznych (windy dostosowane do transportu osób niepełnosprawnych ruchowo, odpowiednio wyposażone toalety, stanowiska pracy dostępne dla osób na wózkach inwalidzkich) jak i dzięki wyposażeniu w odpowiedni sprzęt (m.in. powiększalniki do tekstu, komputery z ekranem brajlowskim, skanerem i drukarką brajlowską, program mówiący dla *Windows NT (JAW-S)*, syntetyzator mowy). Oferuje również czytelnikom niepełnosprawnym ułatwienia przy wypożyczaniu zbior-

rów, dysponuje też odpowiednio wyszkolonym personelem do obsługi tej grupy użytkowników. Jest to efekt kilkuletniej współpracy BUW z Biurem ds. Osób Niepełnosprawnych, które od 1996 r. funkcjonuje na Uniwersytecie Warszawskim [Stachowska-Musiał 2002, dok. elektr.]

Uniwersytet A. Mickiewicza w Poznaniu

Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu realizuje podobne przedsięwzięcia na rzecz osób niepełnosprawnych zgodnie z projektem „Uniwersytet Otwarty”. Wizytówką tych działań jest rozbudowujący się kampus Morasko, gdzie mieszczą się wydziały Matematyki i Informatyki, Fizyki, Biologii, Nauki Polityczne, Dziennikarstwo, Geografia oraz Geologia. Na pozostałych wydziałach prowadzone są prace nad przystosowaniem gmachów dla osób niepełnosprawnych.

W dwóch bibliotekach wydziałowych działają stanowiska w pełni wyposażone w urządzenia wspomagające widzenie. Na stanowisku wspomagającym w Bibliotece Wydziału Nauk Społecznych i Wydziału Studiów Edukacyjnych znajdują się komputery, z dostępem do internetu, wyposażone w oprogramowanie typu *screanreader* wraz z syntetyzatorem mowy, umożliwiające osobie niewidomej pełne i swobodne korzystanie z zasobów komputera pracującego pod kontrolą systemu operacyjnego *Windows XP*. Dla słabowidzących komputery zostały wyposażone w oprogramowanie powiększające, nawet do 32 razy, zawartość ekranu z jednoczesną możliwością dobrania jak najkorzystniejszych parametrów kolorów – tak zwane fałszywe kolory. Ponadto dla niedowidzących jest dostępna lupa elektroniczna – powiększenie do 24 razy – współpracująca z komputerem oraz stacjonarny powiększalnik telewizyjny – powiększenie do 60 razy. Powiększalnik może pracować jako niezależne urządzenie oraz może współpracować z komputerem. W tej drugiej opcji na jednym monitorze uzyskujemy obraz z komputera i powiększony obraz czytanych książek z powiększalnika, co zapewnia wysoki komfort pracy np. przy przepisywaniu tekstu. Powiększalnik nie tylko ma możliwość regulowania jasności i kontrastowości obrazu, ale i dobrania odpowiedniego, najbardziej optymalnego dla danego uszkodzenia wzroku koloru tła i liter czytanego tekstu. Niepełnosprawni wzrokowo studenci mogą skorzystać również z wysokowydajnego skanera formatu A3, który wraz z oprogramowaniem *OCR* – rozpoznającym tekst – i mową syntetyczną umożliwia niewidomemu odczytywanie dostępnej w czytelni literatury. Natomiast w Bibliotece Wydziału Filologicznego niepełnosprawni studenci mogą skorzystać tutaj, podobnie jak w wyżej opisanej bibliotece z komputera z oprogramowaniem mówiącym i powiększającym, powiększalnika oraz skanera A3. Dodatkowo stanowisko wyposażone jest w notes brajlowski *Braille Sense*, który może pracować samodzielnie lub połączony z komputerem stanowić monitor – tzw. linijka brajlowska – prezentujący niewidomemu zawartość ekranu komputera w dostępnym dotykowo piśmie punktowym. Drugą nowością jest urządzenie *Plectalk PTR-2* służące do odczytu książek nagranych cyfrowo w formacie *DAISY*.

Powstaje obecnie Biblioteka Książki Mówionej, w której docelowo mają być wytwarzane książki dla niewidomych w formacie *DAISY*. Dla studentów UAM oraz niedowidzących mieszkańców Poznania dostępny jest dzięki wsparciu Ogólnopolskiej Fundacji Edukacji Komputerowej super nowoczesny, pierwszy na świecie powiększalnik czytający

MyReader. Ponadto strona internetowa UAM obsługiwana jest przez mówiącą przeglądarkę *Intelligent Web Leader* [Wsparcie do niewidomych i niedowidzących studentów UAM 2005, dok. elektr.].

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, której idea jest służyć wszystkim studentom i pracownikom Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza oraz mieszkańcom Poznania podejmuje działania umożliwiające im dostęp do cennych zbiorów i informacji.

Głównym problemem Biblioteki na drodze do stworzenia funkcjonalnej i przyjaznej przestrzeni dla każdego użytkownika stała się likwidacja barier architektonicznych.

Warto wspomnieć, iż Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu mieści się w 19. wiecznym zabytkowym gmachu nieprzystosowanym na etapie projektowania dla osób niepełnosprawnych. W ciągu ostatnich kilku lat czynione były starania aby stan ten zmienić. W 1999 r. do użytku oddana została Wypożyczalnia, wyremontowana i wyposażona ze środków programu *Librarius* Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej. Był to moment przełomowy, ponieważ po raz pierwszy w 100-letniej historii gmachu bez problemu ze zbiorów Biblioteki, w wolnym dostępie do półek, mogły korzystać osoby niepełnosprawne. Dużym osiągnięciem w roku 2006 było przebudowanie dwóch czytelni, tak aby możliwe było zamontowanie windy, która rozwiązała problemy z przemieszczaniem się użytkowników do Czytelni Ogólnej, Katalogu, czy Czytelni Zbiorów Specjalnych, znajdujących się na różnych kondygnacjach budynku. W 2008 r., po trzech latach starań, zamontowano poręczę na schodach prowadzących na pierwsze piętro oraz przy schodach prowadzących do wejścia głównego Biblioteki. Tam też udało się zainstalować domofon, dzięki któremu niepełnosprawni mogą otrzymać pomoc przy wejściu do gmachu. Nie są to idealne rozwiązania, jednak stanowią duży krok ku przezwyciężeniu barier architektonicznych w zabytkowym budynku. Pragnę nadmienić, że jakkolwiek zmiana jest wielokrotnie konsultowana z miejskim konserwatorem zabytków. Negocjacje są zawsze bardzo trudne, niejednokrotnie zachowanie pierwotnego stanu budynku wygrywa ze zmianami na rzecz przystosowania gmachu dla osób niepełnosprawnych. Działania Biblioteki spowalniają również obowiązujący system zamówień publicznych i rozstrzyganie przetargów, które przedłużają realizację zadań.

Wszystkie prace wymagają nakładów finansowych. Część funduszy Biblioteka poszukuje śledząc m.in. możliwości dotacji z fundacji, programów unijnych i ministerialnych oraz sponsorów. Biblioteka Uniwersytecka wyposaża swoje agendy w urządzenia wspomagające korzystanie z jej zasobów. W 2006 roku podczas remontu sali wykładowej zainstalowano linię indukcyjną, poprawiającą komfort słyszenia osobom niedosłyszącym. Dla osób słabo widzących w 2005 r. stworzono osobne stanowisko, wyposażone w powiększalnik telewizyjny *Prisma*. Urządzenie to Biblioteka otrzymała w darze od niepełnosprawnej studentki. Było to efektem przeprowadzonego wykładu dla studentów niepełnosprawnych I roku UAM na obozie integracyjnym w Kiekrzu koło Poznania. Ostatnio stanowisko to wzbogacono w program powiększający *Lunar Plus* oraz program *Windows Eys* czytający z ekranu i dający niewidomym pełną możliwość obsługi komputera.

Na bieżąco udoskonala się stronę internetową, tak, aby spełniała wymogi dostępności szczególnie dla osób niedowidzących lub niewidomych poprzez stosowanie np. alternatywnego opisu elementów graficznych.

Aby wyjść naprzeciw oczekiwaniom użytkowników niesłyszących wytypowano osobę która skończyła kurs posługiwania się językiem migowym, mogąca w razie potrzeby służyć pomocą w komunikacji pomiędzy pracownikami a osobami zainteresowanymi.

Ważną sprawą jest umożliwianie przez Dyрекcję Biblioteki studentom niepełnosprawnym praktyk na zasadach wolontariatu. Dobra ocena kierowników jednostek, w których pracowali studenci wpłynęła na decyzję o utworzeniu stałego stanowiska pracy i etatu dla jednej z tych osób. Obecnie oczekujemy na pozytywne rozpa-

trzenie naszego wniosku o dofinansowanie wyposażenia wyżej wymienionego stanowiska przez Urząd Miasta Poznania.

Na realizację omówionych zadań wpływa stały kontakt z Pełnomocnikiem Rektora UAM ds. Osób Niepełnosprawnych. Ta współpraca zaowocowała organizowanymi z myślą o tej grupie użytkowników zajęciami z „Przysposobienia bibliotecznego”. Dzięki tym kontaktom poznaje się potrzeby studentów niepełnosprawnych naszego Uniwersytetu, których liczba sięga blisko 300 osób. Bezpośrednie poznawanie potrzeb tych osób, ich stopniowa, coraz częstsza obecność w Bibliotece wpływają na zmianę sposobu myślenia również pracowników naszej instytucji. Jeszcze parę lat temu wszelkie działania w kierunku udogodnień niezbędnych dla tych osób nie zawsze spotykały się ze zrozumieniem. Twierdzono, że nie trzeba nic modernizować, ponieważ studenci niepełnosprawni nie przychodzą do Biblioteki a nawet, że ich w ogóle nie ma. Nie dostrzegano przyczyn takiej sytuacji. Obecnie pracownicy są przychylnie nastawieni na obsługę omawianej grupy czytelników, wiedzą przede wszystkim jak pomóc, dostrzegają konieczność zmian.

W Bibliotece Uniwersyteckiej pamięta się o czytelnikach niepełnosprawnych ze względów społecznych. Realizując funkcję publiczną biblioteka jest dostępna dla wszystkich potrzebujących pomocy w zakresie dostarczenia poszukiwanych informacji. Dotyczy to osób słabiej posługujących się językiem polskim i mniej wykształconych, nie przygotowanych do korzystania z szeroko pojętych zasobów bibliotecznych. Takie osoby otaczane są szczególną opieką pracowników, na przykład w roku 2008 zorganizowano kurs podstaw języka angielskiego dla portierów, którzy jako pierwsi kontaktują się z osobami nie znającymi języka polskiego i kierują ich do właściwych agend Biblioteki.

Przedstawiając sposoby realizacji działań na rzecz osób niepełnosprawnych przez Bibliotekę Uniwersytecką w Poznaniu chciałam dowiedzieć, że wszelkie wprowadzone dla tej grupy udogodnienia staną się dla nich „kluczem do sukcesu” w zdobywaniu wiedzy, czerpaniu przyjemności z możliwości aktywnego uczestniczenia w życiu społeczności akademickiej naszego Uniwersytetu, a tym samym w spełnieniu życiowych marzeń.

Wykorzystane źródła i opracowania

- Dziak, J., dok. elektr. (2004). Dostępność bibliotek akademickich dla użytkowników niepełnosprawnych w kontekście inicjatyw Unii Europejskiej na rzecz tworzenia Europy bez barier. http://bg.p.lodz.pl/konferencja2004/pelne_teksty/dziak.pdf [odczyt: 09.04.2008].
- Fedorowicz, M. (2005). Studenci z niepełnosprawnościami jako pełnoprawni użytkownicy bibliotek szkół wyższych – doświadczenia zagraniczne i krajowe. [W:] Ferorowicz, M.; T. Kruszewski, red. Biblioterapia z zagadnień pomocy niepełnosprawnym użytkownikom książki. Toruń: Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 182 s.
- Program „Uniwersytet dla Wszystkich”, dok. elektr. (2007). <http://www.bon.uw.edu.pl/pudw/index.html> [odczyt: 05.04.2008].
- Stachowska-Musiał, E., oprac., dok. elektr. (2002). Konferencja. Biblioteka współczesna wobec czytelników niepełnosprawnych – budownictwo i wyposażenie. <http://buwcd.buw.uw.edu.pl/b/biuletyn/styczen2002.htm> [odczyt: 05.04.2008].
- Wsparcie do niewidomych i niedowidzących studentów UAM, dok. elektr. (2005). <http://209.85.135.104/search?q=cache:ck5ymlWWXeYJ:www.staff.amu.edu.pl/~henrykl/+uniwersytet+otwarty+Pozna%C5%84+niece%C5%82nosprawni&hl=pl&ct=clnk&cd=1&gl=pl> [modyfikacja: 17.03.2008].
- Zielak, A. (2005). Niepełnosprawni w świecie Internetu. Seria: Propozycje i Materiały (63). Warszawa: Wydaw. SBP, s. 23, 24.